

Kampen om morgensangen

af Per Warming

Artiklens forfatter var sanglærer på Tingstrup skole i 1969, da det i lærerrådet kom til en afstemning for og imod morgenbøn ved morgensang. Han redegør for uenigheden og sammenligner med nutiden og tiden for 100 år siden. Artiklen er årbogens markering af 2008 som Sangens År.

Da jeg blev ansat som lærer på Tingstrup skole i 1967, havde hver enkelt elev sin egen sangbog, ligesom de havde regnebog og læsebog. Sangbogen hed »Arvesølv«, og den tog de med, når de samledes i biblioteket til morgensang hver dag kl 8. Lærerværelset var adskilt fra biblioteket med en foldedør, der blev skubbet til side, når tiden var inde. Og så stod vi dér, lærere og elever, alle sammen i ét stort lokale. Først sang vi en salme, så bad skoleinspektøren Fadervor, så sang vi en sang, og så gik vi hver til sit med hver sin klasse. Det var ikke så forskelligt fra det, jeg huskede fra min egen skoletid. Men forandringerne stod for døren.

Jeg vil fortælle om disse forandringer, og jeg vil sætte dem i perspektiv ved at kigge i en 100 gammel sangprotokol og et besøg på Tingstrup skole i dag.

1968

Skoleinspektøren rejste allerede 1968. Jeg husker ham som gråhåret, streng og patriarkalsk. Hans efterfølger var yngre, socialdemokrat og spillede jazztrompet. Det var hans ambition at gøre Tingstrup til en mønsterskole for de nye enhedsskole-ideer, og han holdt oplæg og viste plancher og argumenterede.

I første omgang overtog han morgensangen, som den var, men 1969 holdt han bare op med at bede Fadervor ved morgensangen. Tidspunktet for ændringen havde han, næppe

tilfældigt, valgt medens de to sanglærere var i Norge med de store elever. Havde han troet, at det ville glide lettere, hvis de to kom hjem til et fait accomplis, så tog han fejl. Morgensang og morgenbøn kom tværtimod på dagsordenen og blev styrket – en tid.

Protokollen fra lærerrådsmødet 15. september: »Inspektøren meddelte, at han har undladt og undlader Fadervor ved morgensang med den begrundelse, at han ikke bryder sig om det, og oplæste derefter sin kommentar til hoslagte skrivelse (»Fadervor«) ... Efter en diskussion blev der stemt om, hvorvidt Fadervor skal bibeholdes. Det blev vedtaget med 11 stemmer. 7 stemte imod, og 10 undlod at stemme. Morgensang ledes på skift af hvem, der har lyst. Klasselæreren skal stå ved sin egen klasse.« Herefter blev skoleinspektøren inde på sit kontor under morgensangen, og en gruppe lærere (de 11) trådte i hans sted.

Lærerrådsprotokollen fortæller derefter jævnlige, at lærerne opfordres til at komme til morgensang. Skolen havde fået nyt lærerværelse, som lærerne fysisk skulle flytte sig fra. I 1971 er der igen generaldebat, som ender med, at morgensangen fortsætter som hidtil, dog »er det frivilligt om lærerne vil komme til morgensang«. Senere indskærpes det, at de lærere, der ikke kommer til morgensang, »bør stå i klasserne, når børnene kommer fra morgensang.«

Var der modvind fra (nogle af) lærerne, så var der medvind fra eleverne. Morgensangen swingede. Sanglærerne var kyndige og kom-

Hvad ser man på disse billeder fra grundlovsdag 1972 i Thisted?

Man ser en af sangene fra Tingstrup skoles sangbog »Arvesølv« gjort til politisk parole.

Man ser denne artikels forfatter og skolens morgensangs-klaver og skolens kontrabas på den lastbil, der kørte forrest fra havnen op til grundlovs mødet i Thisted Friluftsteater mens de spillede »Pippi Langstrømpe«.

Man ser »slumstormere« med barnevogne og bondemænd i jakkesæt i samme optog.

Man ser skolens socialdemokratiske inspektør bære banner sammen med en provst, der i hvert fald ikke var socialdemokrat.

Man ser et øjebliksbillede af en folkefront – og det er dybest set det, denne artikel om morgensangen på Tingstrup skole handler om.

(Foto: Finn Engholm)

petente. Og mobiliseringen mod inspektørens kupforsøg havde ikke gjort selvbevidstheden og sammenholdet mellem (nogle andre af) lærerne mindre. Men det betød trods alt bare udsættelse.

I dag husker kolleger fra den gang det sådan, at næppe var de to sanglærere rejst, før først morgenbønnen og siden resten af morgensangen visnede og til sidst forsvandt helt. Officielt blev den ikke afskaffet, det hed bare, at lærerne selv holdt morgensang i klasserne. Denne udvikling skete samtidig med, at den kommunale musikskole blomstrede op.

For 100 år siden

Efter en snes år begyndte man imidlertid at genindføre den fælles morgensang, men nu uden morgenbøn. Først med de helt små elever, senere også med mellemgruppen. Men ikke med de store. Det vil jeg vende tilbage til, men først vil jeg se på »Sangprotokol, Tingstrup Skole 1892-1908« og på det, der rørte sig omkring skolen for 100 år siden.

I 1866 starter den 49-årige pastor H. Chr. Sonne »Thisted Kjøbstads Arbejderforening«, der bliver til den første brugsforening, og samtidig udgiver den grundtvigske friskolelærer P. Smidt i Silstrup »Tisted Sangbog« og starter skytteforening i Tilsted. Fra midten af 1880'erne spidser magtkampen om virkeliggørelsen af folkestyret til i en grundlovsløs tid (de såkaldte provisorieår). Over for kongen og Estrups Højre står en skrøbelig alliance, der rækker fra socialisterne til Frede Bojsen og Det Moderate Venstre. I den politiske debat får rygterne om kommunarderne i Paris 1871 en funktion, der ligner den, rygterne om de autonome og muslimerne har i dag. 1893 indser Det Moderate Venstre, at de har flere interesser fælles med godsejerne end med husmænd og arbejdere, de bryder ud af alliancen og indgår det kompromis med Højre, der skulle afslutte

provisorierne og fjerne agitationsgrundlaget for arbejderbevægelsens »materialistiske og fædrelandsfjendske strømninger«. 1901 kommer systemskiftet, hvor det mandlige befolkningsflertals repræsentanter får adgang til regeringsmagten. 1915 kommer kvinderne med, og man kan tale om folkestyre i moderne forstand.

Sangprotokollen fortæller ikke, på hvilken side og i hvilket omfang folkene omkring Tingstrup skole for 100 år siden var med i dette. Det regelværk, de arbejdede under, skyldtes en af de sidste Højre-kultusministre, V. Sthyr, der senere blev biskop i Odense. Her var enevældens kobling af skole og kirke som statsmagtens kontrol- og opdragelsesapparat for menigmand endnu på plads. Samme Sthyr »Plan for Sangundervisningen i Folkeskolen paa Landet« fra 1899 foreskriver, at børnene lærer mindst 12 salmer og 12 børne- og fædrelandsange, hvoraf tre læres »udenad med tre Vers«. I Sangprotokollen er bl.a. noteret, hvilke sange de forskellige klasser lærte, og man kan konstatere, at man fulgte forskrifterne.

2008

Da jeg besøgte Tingstrup skole før påske 2008, deltog jeg i morgensangen med de små. Fire sange sang man, teksterne blev vist med overhead-projektor på en skærm, læreren spillede guitar og småsnakkede mellem sangene om årstiden og anemonerne, der var en rar stemning, børnene sang med og kunne lide det.

I begyndelsen af 1990'erne var der endnu et af digerne omkring »den nordiske samfundsmodel«, der gav efter. Ind over de offentlige skoler brød det, der ved fabrikkernes samleband i sin tid kaldes »taylorisme«. Lærernes arbejde blev med stopur og millimeterband opdelt i »U-tid«, »F-tid« og »Ø-tid« og skrevet ind i overenskomsten. Nu bliver de lærere, der står for morgensangen, aflønnet specielt for det – og det gør det jo ikke lettere at argu-

Fortegnelse over indøvede Melodier i 17 Klasse.

Korale.		Indøvelsen		Sange.		Indøvelsen	
N ^o	Melodienes Navne.	begynde Dato:	Gjentagelse*)	N ^o , i Melodib.	Melodienes Navne.	begynde Dato:	Gjentagelse*)
24	Det kenes nu til Julen	15/11		47	Danmark, de gløst Vang og Vang	4/11	
25	Et Lidet Barn var lydl.	22/11		92	Det haver saa nylyden op	8/11	
25a	Et Barn er f i Bethl.	29/11		55	Jylland mellem hvide Hav	14/11	
36	Julen har bragt vel.	9/12		110	Naar Vintean vunder i Gøtteri	18/11	
23	Lovet vore du, Jesu kint	13/12		116	Jeg ved hvor den findes en Havn	2/12	
52	Jesu, dine dybe Vunder	16/12		30	Vang Kristian stod ved højen	9/12	
32	Af Højheden oprethold	29/12		44	Naar Tysken sin tørste Gænger	13/1	
76b	Kirken den er et g. Hus	10/1		35	Fred hulder over Land og By	17/1	
76	Gud skal alting magt	31/1		49	Roselil og hendes Moder	27/1	
72	Nu beder vi den Heligand	14/2		68	Løft dit Hoved du ukjendte	17/2	
				50	Sangt høje Pyserge	24/2	
				62	Nu lækker det ad Tiden om	13/3	

Fra Tingstrup skoles sangprotokol i skoleåret 1907-08.

mentere for, at de, der ikke får penge for det, skal være med. Men på Tingstrup skole har morgensangen ledelsens gunst. Nogle gange på bekostning af andre fag – mumler nogle. (Er morgensang et fag?).

Morgensangslærerne fortalte, at eleverne ikke mere har deres egen sangbog. I musiklokalet er der classesæt af Folkeskolens Musiklærerforenings »Dansk Sang« og dens småbørnsudgave »Se og Syng«, og en stor del af morgensangs-mappen er kopieret herfra. Det er vores »kanon«, sagde en af lærerne.

Et af mine spørgsmål tog afsæt i historien om den gang, da vi 11 lærere satte skolens chef fra styret for så vidt angik morgensangen. Vi var jo en broget flok – et par grundtvigianere,

et par konservative, mindst en missionsmand og mindst en venstresocialist, der siden gik med i Thylisten. Selv om spørgsmålet om Fædervor på skolen sikkert hørte mere hjemme i skolenævnet (eller Folketinget?) end i lærerrådet – så gjorde vi det altså til vores. For inspektøren endte det som sagt med nederlag. Det pinte ham, men han levede med det. (Ville en patriark for resten have kunnet det?) Men vores personlige samarbejde tog ikke skade, dels fordi han var en flik fyr, dels fordi mange af de 11 (men ikke alle) snart mødtes med ham i lokalkomiteen mod EEC, der også havde præg af »folkefront«.

Hvordan er det billede i dag? – spurgte jeg. Hvilke politiske, religiøse og kulturelle kræfter

uden for skolen er virksomme inden for skolen gennem de enkelte lærere? Kirken blev nævnt nogle gange, og det passede godt til en del af de nyere salmer i morgensangsmappen. Men ellers var det den kommunale musikskole og musiklærer-kurser, der blev henvist til. Nutidens bevægelser, som jeg jo spurgte efter, blev ikke nævnt. Men var vi blevet spurgt den gang, ville vi 11 sikkert heller ikke kunne have svaret. Vi ville jo bare forsvare noget, vi anså for vigtigt. Og så syntes vi ikke om at blive kuppet.

Men hvorfor synes I, at det er så vigtigt at holde morgensang, at I har genindført den? Jeg fik to svar. For det første *for at videregive en kulturarv*. »Det hele bliver så fladt, hvis vi ikke har traditionen med.« For det andet *for fællesskabets skyld*. Dette »at røres« af noget sammen med andre – det oplever de jo ikke hjemme! Det sidste blev uddybet: Den fælles morgensang er et alternativ til den medie- og markedsskabte individualisering og forbrugerholdning.

I 1969 sagde vi ikke sådan. En af mine gamle kolleger huskede en sætning i den »skrivelse«, lærerrådsprotokollen henviser til i 1969. Fader- vor betyder, stod der, »en fælles forloden sig på tilværelsens grundvilkår.«

Hvad sagde man for 100 år siden? Henviste man til cirkulæret vedr. skoleloven af 1899, hvor formålet for religionsundervisningen først og fremmest er: ...» i kristelig Aand at udvikle Børnenes religiøse Sans og opdrage den religiøse Følelse til en Livsmagt, der giver det sædelige Liv Kraft?« Eller talte man som friskolelærer Smidt ude i Silstrup om »et folkeligt og kirkeligt liv«, der vidner om, »at Guds faderøje våger over sine børn?«

Det siger sangprotokollen ikke noget om, men jeg hælder til den sidste mulighed. Læreren på Tingstrup skole hed dengang Jens Yde Kristensen Kirk. Han hentede husbestyrerinde i det grundtvigsk vakte Øster Jølby på Mors, da han blev enkemand 1899, og året efter var

han fadder ved en barnedåb i den nye Thorsted frimenighed. Men medlem var han ikke.

Morgensang betyder også »sang-kanon«. For 100 år siden blev den fastlagt i Kultus-ministeriet eller i folkebevægelserne – begge uden for skolen. I dag er det i musikfagets faglærerforening det sker. Midt imellem brugte vi ikke ordet »kanon« – vi ville bare selv bestemme.

Spørgsmål

Vores sejr på morgenbønnens og morgensangens vegne var skrøbelig. Flertallet var problematisk, og det var uholdbart, at det blev gjort frivilligt for lærerne at deltage – for hvorfor var det så ikke også frivilligt for eleverne? Jeg husker desuden, hvordan nogle lærere læste Fadervor, medens de med falkeblik holdt potentielle uromagere i skak. »Den bøn når ikke engang til loftet,« bemærkede kollegaen fra Indre Mission en gang – og satte fingeren på et ømt punkt. Er morgensangen et disciplineringsmiddel? Eller er den et sted, hvor vi gør os fri for al tvang? Er lærerne på arbejde, når de synger morgensang? Underviser de, opdrager de – eller synger de? Og hvem bestemmer i grunden på skolen – statsmagten, markedsmagten, de ansatte, børnene, børnenes forældre eller tidens folkebevægelser bag dem (hvis der er nogen)?

Når jeg ser morgenbønnen som en del af morgensangen, er det for at fastholde, at skolen har en dimension, der ikke er undervisning. En dimension, hvor vi ikke først og fremmest er lærere og elever, men Guds børn, folk, søstre og brødre, hinandens næste, kammerater – og hvad vi ellers bliver, når sangene »skaber, hvad de nævner«. En dimension, hvor vi »i fællesskab forlader os på tilværelsens grundvilkår.« Som landet ligger i dag, kan vi naturligvis ikke mere gøre det med Fadervor. Men hvordan så?

Da jeg kom til Tingstrup skole i 1967, mødte jeg endnu levende rester af enevælden. Siden

Morgensang på Tingstrup skole i 100 år

For 100 år siden

Bygningerne var fra 1857 (forskolen) og 1900 (hovedskolen). Der var 1 lærer og ca 70 elever delt i 2 klasser.

1901 ansattes også en forskole-lærerinde. Tingstrup og Torp havde ca 450 indbyggere. Fårtoft, der også hørte med til Thisted Landsogn, havde 133 indbyggere og egen skole.

I østen stiger solen op
Nu titte til hinanden
Julen har bragt velsignet bud
Det kimer nu til julefest
Et barn er født i Betlehem
Hist hvor vejen slår en bugt
Op al den ting som Gud har gjort

I gamle dage det var en gang
I skoven skulle være gilde
Jeg ved hvor der findes en have så skøn
Sol er oppe
I alle de riger og lande
Velkommen lærkelil

Stille nat
En lille nisse rejste
Højt på en gren en krage
Jeg er træt og går til ro
Langt højere bjerge
Sneen dækker mark og mose
Stork, stork langeben
Storken sidder på bondens tag
Til himlene rækker din miskundhed

Indøvede Folke- og Melodierne

1968

Bygningerne fra 1954 blev udvidet 1961. Der var 24 lærere og ca 250 elever i 10 klassetrin. Overbygningen fik også elever fra Tilsted, Hillerslev og Østerild. Tingstrup skole var eneste skole i Thisted landsogn, som havde ca 1850 indbyggere. 1970 indgik Thisted Landsogn i Thisted Storkommune.

I østen stiger solen op
Nu titte til hinanden
Julen har bragt velsignet bud
Det kimer nu til julefest
Et barn er født i Betlehem
Hist hvor vejen slår en bugt
Op al den ting som Gud har gjort

I gamle dage det var en gang
I skoven skulle være gilde
Jeg ved hvor der findes en have så skøn
Sol er oppe
I alle de riger og lande
Velkommen lærkelil

Blæsten går frisk
Danmark nu blunder
Det lysner over agres felt
Jeg ved en lærkerede
Lysfyldt morgen
Se nu stiger solen
Vi pløjed og vi så'de
Sneflokke kommer vrinlende
Jens vejmand

Den gang jeg drog af sted
Den sømand han må lide
Come back Liza
Nabots Vingård
Kalinka
Mads Doss
Marys Boy Child
Grøntsagsspisersang
Vi er børn af sol og sommer

Morgensang på Tingstrup skole i 100 år

I dag

Bygningerne er senest udvidet 2002, der er nu 55 lærere og ca 600 elever på 10 klassetrin. Hele Thisted stor-kommune har 46.000 indbyggere og 22 kommuneskoler.

I østen stiger solen op
Nu titte til hinanden
Julen har bragt velsignet bud
Det kimer nu til julefest
Et barn er født i Betlehem
Hist hvor vejen slår en bugt
Op al den ting som Gud har gjort

Blæsten går frisk
Danmark nu blunder
Det lysner over agers felt
Jeg ved en lærkerede
Lysfyldt morgen
Se nu stiger solen
Vi pløjed og vi så de
Sneflokke kommer vrimlende
Jens vejmand

Godmorgen min tøs
Godmorgen lille land
Jutlandia
Det er i dag et vejr et solskinsvejr
Nattergalen på sin gren
Når kirsebærtræernes blomstrer
Regnvejsdag i November
Livstræet
Sommersalme (Det dufter lysegrønt)

Disse (stærkt forkortede) sanglister viser morgensangsrepertoirets udvikling.

Grundtvig, H. C. Andersen, Brorson og ikke mindst Ingemann har været med i over 100 år.

1968 var Jeppe Aakjær, Jakob Knudsen og Johannes V. Jensen blevet en del af det fælles og er det stadig.

2008 er Kim Larsen, Sebastian, Pia Raug og Erik Grip med – dels med nye sange, dels med nye melodier og ny interesse for gamle sange.

1968 er der ikke meget andet nyt end spirituals og folkesange (og som noget sær-Tingstrupsk: Grundtvigs bibelhistoriske sange med sanglærerens melodier. f.eks. »Nabots Vingård«). 2008 kan man derimod tale om egentlig fornyelse af den danske sang.

Selvfølgelig er der noget, der hedder gode morgensange og dårlige morgensange. Men det har ikke noget at gøre med, om sangene er gamle eller nye, eller om de er rytmiske eller ej. Både »Til himlene rækker« og »Come back Liza« kan få taget til at løfte sig. Og el-guitar og trommer kan være lige så dræbende som klaver. Sanglisterne viser da også et fællessangsrepertoire med andre vækstvilkår end markedets ny-model/gammel-model tænkning – når altså bare skolen giver sangen en tid og et sted at være.

Folkeskolen er først og fremmest en børneskole, og det er børns ret at leve på de voksnes ansvar. Og det er voksnes pligt at løfte det ansvar. Synger de voksne med glæde, synger børnene med – med glæde. Mugger de voksne, mugger børnene med. Bruger de voksne sangen til opdragelses- og disciplineringsmiddel, adlyder børnene – og udfolder sig frit andre steder.

Kampen om morgensangen foregår blandt de voksne.

mødte jeg den socialdemokratiske velfærdsstats parentes, og i dag har den nyliberale management-stat etableret sig. Hvad gør vi den dag, regeringens mange kanoner og Dansk Folkepartis systemskifte fører til, at morgensang og morgenbøn genindføres fra oven, så muslimer og autonome og sådan nogen kan lære at rette ind?

Per Warming

Født 1943. Højskolemand, forfatter, komponist og trubadur. Han debuterede i 1972 og har udgivet en snes titler omfattende både bøger, cd'er og sange.

Verdens største morgensangskor i Christiansgave 2008. Foto: Ole Iversen.

Kilder

Foruden min egne erindringer bygger denne fremstilling på:

Sangprotokol for Tingstrup Skole 1890-1908.

Plan for Sangundervisningen i Folkeskolen paa Landet, v/ Kulturminister V. Sthyr 1899.

Friskolelærer P. Smidts erindringer findes i uddrag i Historisk Årbog for Thisted Amt 1953.

Arkivmateriale fra museet og Thorsted frimenighed.

Lærerrådsprotokol for Tingstrup skole 1965-73.

Sangbogen »Arvesølv« og dupliserede sangmapper.

Samtaler med kolleger fra den gang: Finn Engholm, Connie Engholm, Inger Holmberg Andersen, Henning Andersen, Elisabeth Handberg, Arne Jensby.

Morgensangsmapper og samtale med de nuværende musiklærere Rigmor Wemmelund, Lene Skårup og Anne Kirstine Nysted.